

E D E B İ Y A T / A N L A T I

**Geçmişten Günümüze
Moda'da Gezinti
Deniz Kavukçuoğlu**

Prosa
MODA
KADINLARIN KOTU YAKISCI
DOLMELI KOTU YAKISCI

SUNUŞ

Bir semt kitabı yazmanın yazar açısından en hoş yanının, belleğini tazelemek için yazacağı yerleri dolaşırken, eğer “oralı” ise kendi geçmişinin anılarına da uzanması olduğunu düşünürüm. İnsanın yaşadığı her an, yaşanmış bir önceki ânın belirlediği bir sürecin güncel noktası değil midir? Dolayısıyla hayat dediğimiz olgu, doğumumuzdan bu yana yaşadığımız anların toplamıdır dersek yanlış bir söz söylemiş olmayız. Kişisel tarihimiz de hayatımızı oluşturan o sayısız anların birikiminden başka bir şey değildir sonuçta.

Okuduğunuz kitap bir “gezinti” kitabıdır. Çizdiğim güzergâhta yürürken, uzun bir zaman dilimi içinde Kadıköy’ü, Mühürdar’ı, Bahariye’yi, Moda’yı da “Moda” yapan kişileri, aileleri, yapıları, olayları anımsayacak, tanıyacağız.

Moda, sanılanın tersine İstanbul’un en hızlı değişmiş olan semtlerindedir. Değişim büyük ölçüde 1960’lı yılların ortalarında tamamlandığından benim kuşağım için “yeni” olan, o yıllarda ve sonrasında doğan ya da Moda’ya taşınanlar için “eski”dir. Gezintimiz sırasında yeri geldikçe bu konuya değineceğiz.

Ben 1943 yılında Cihangir’de doğdum, Moda’ya 1954 yılında taşındık. Bu da semte ilişkin anılarımin on bir yaşından beri biriktiği anlamına geliyor. Yarım yüzyıllık birikim bir insan ömrü içinde hiç de az değil, diye düşünüyorum.

Doğaldır ki böyle bir kitap çeşitli kaynaklardan, daha önce bu konuda çalışmalar yapmış araştırmacıların ürünlerinden yararlanmadan hazırlanamıyor. Ben özellikle

Dr. Müfid Ekdal'ın *Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy* (Kadıköy Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 1996), *Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları* (Yapı Kredi Yayınları, 2004), Gökhan Önce'nin *Kendine Özgü Bir Semt Moda* (Kadıköy Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 1998), Adnan Giz'in *Bir Zamanlar Kadıköy* (İletişim Yayınları, 1988), Orhan Türker'in *Halkidona'dan Kadıköy'e: Körler Ülkesinin Hikâyesi* (Sel Yayıncılık, 2008) adlı yapıtlarıyla 1993 ve 1994 yıllarında Tarih Vakfı tarafından yayımlanan *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* ve Kadıköy Belediyesi'nin internet sitesinden yararlandım. Emeği geçen herkese şükran borcum var.

Kitapta yer alan fotoğrafların bir bölümünü genç dostum Cemran Öder çekti, kendisine teşekkür ediyorum.

İyi okumalar...

Deniz Kavukçuoğlu
Moda, Temmuz 2015

KADIKÖY MEYDANI

İskele ve vapurlar

Sanırım bu kadar tarihçe yeterlidir. Şimdi Beşiktaş'a giden vapurların kalktığı Eski İskele'den başlayarak Mühürdar'a doğru yola çıkalım. Ama daha önce iskelenin ve buradan kalan vapurların tarihçesine de bir göz atalım.

Benim gençlik yıllarımda Kadıköy'de, Kadıköy-Haydarpaşa-Karaköy arasında işleyen vapurların kalktığı bir tek bu iskele vardı. Bugün bu iskelenin yaşı ilerlemiş Kadıköylüler arasında "Eski İskele" olarak anılmasının nedeni, daha sonra Eminönü'ne ve Karaköy'e giden vapurların kalktığı ikinci bir iskelenin yapılmış olmasıdır. Eski İskele'nin yapım tarihi 1926'dır. Boğaz'a köprülerin kurulmadığı geçmiş yıllarda Kadıköylülerin "karşı"ya, Avrupa yakasına geçmeleri ancak vapur yoluyla mümkün olduğundan varsıl, orta halli ya da yoksul her toplumsal sınıf ve katmandan yolcular özellikle sabah ve akşam vapurlarında renkli bir kalabalık oluşturlardı.

Edebiyatçı Refik Halit Karay daha Cumhuriyet kurulmadan önce kaleme aldığı bir yazısında Kadıköy-Karaköy vapuru yolcularından şöyle söz eder:

Kadıköy vapurunun boşalmasını insan bir seyran, çok güzel bir gezinti, bir zevk ve eğlence olarak kabul edebilir. İstanbul'un en tanınmış erkek çehrelerine orada rastlayabileceğiniz gibi, en şık ve en güzel giyinmiş, her ulustan en seçkin güzelleri de bir kafile, bir resmigeçit halinde ve tabii olarak orada görebilir, ancak orada

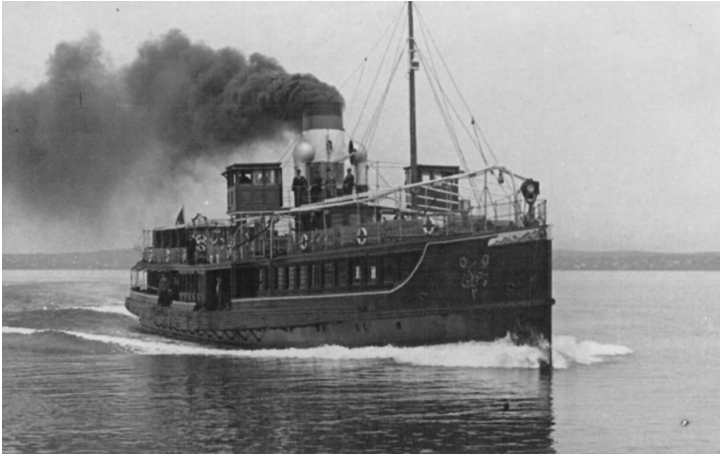
Eski iskele ve tramvaylar.

seyredebilirsiniz. Kadıköy hem mütevazı halk tabakasının hem de sosyete mensuplarının yatağıdır.

Refik Halit Karay'ın bu izlenimleri 1950'li yılların sonlarına kadar gerçekliğini korumuştur.

Şehir Hatları İşletmesi dar bütçeli yolcular veya benzerleriyle bir arada olmak istemeyenler için “sınıf” seçenekleri sunmuştu. Dileyen 2. mevkide, dileyen 1. mevkide, dileyen de 1. mevki biletinin üzerine elli kuruş fark ödeyerek lüks mevkide seyahat ederdi. Vapurların en arkasında bulunan kapalı alt salon ile üzerindeki açık güverte bölümleri lüks mevki yolcularına ayrılmıştı. Bu bölümde yolcular masaların çevresine yerleştirilmiş rahat koltuklarda oturlardı.

Televizyonsuz yıllarda İstanbul ve Ankara radyoları dışında başlıca haber kaynağı gazeteler olduğundan vapura binen her iki yolcudan biri iskeledeki “müvezzi”den bir gazete alır, doğrudan Karaköy'e gidiyorsa yirmi iki dakikalık, eğer vapur Haydarpaşa'ya da uğrayacaksa yirmi yedi dakikalık yolculuk-

Kadıköy vapuru.

ta gazetesini okurdu. Dönüş yolunda ise pek gazete okunmaz, daha çok yol komşularıyla günün önemli siyasal gelişmeleri konuşulur, tartışılırdı. Vapur, Kadıköy kültürünün, Kadıköylünün yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçasıydı.

Karşıda, Yüksekaldırım'da bulunan Sankt Georg Avusturya Lisesi'ne gittiğim yıllarda her okul günü erkenden kalkar, Mühürdar'a iner, koşarcasına yürüyerek saat 07:20 vapuruna yetişirdim. Lodosun şiddetli olduğu ya da yoğun sis bastırıldığı günlerde vapurlar gibi motorlar da çalışmazdı. Bu nedenle her sabah havayı bir meteorolog dikkatiyle gözlemler, o gün okulun asılıp asılmayacağını anlardık. Kimi işgüzar arkadaşlarımız bir dolmuşa atlayıp Üsküdar'a gider, oradan gözü kara bir motorcunun motoruyla Kabataş'a geçer, bir dolmuşla Karaköy'e giderlerdi. Onların biraz geç de olsa "her şeye rağmen" okulda olma kararlılığı bizlerin öğretmenler nezdinde gözden düşmemize yol açardı. Bu nedenle, bu "kararlı" arkadaşlarımızı "hain" olarak görüp bir daha aramıza almazdık.

Vapur yolculuğu eğlenceli olurdu. Çok uzun zamandır ne

yazık ki rastlanmıyor, o yıllarda Boğaz'a torik akını olduğu günlerde yanımıza zokası parlatılmış olta alır, vapurun alt arka güvertesinden sallayıp balık bile avlardık. Kimi balıklar karnından, kimi kuyruğundan, kimisi de solungaçlarından verdi zokayı. Hepi topu on dakika süren, yılda en fazla iki-üç kez yinelenen bu torik avı gerçekten seyirlik bir olaydı. Tutulan balıkların seyredenler arasında hemen taliplileri çıkar, kısa bir pazarlık sonucu balıkla para el değiştirdi. Ailelerimiz bu av işine pek sıcak bakmadığından “ânında satış” işimize gelirdi.

Demli çay, vapur yolculuğunun olmazsa olmazları arasındaydı. Garsonlar sıkış tıkış yolcuların arasında dolaşıp çay, kahve siparişlerini alır, bir süre sonra da aldıkları siparişleri tepsi içinde getirip dağıtırlardı. Onların “sade”, “orta” ve “şekerli” kahve siparişlerini hiç yanılmadan sipariş sahibine verdiklerini her gördüğümde belleklerine hayranlık duyardım. Bizler, o yıllarda ne yazık ki sigaraya da başlamış olduğumuzdan çaylarımızı daha çok gençlerin tercih ettikleri alt yan güvertelerde içerdik. Her ne kadar hayta da olsak aldığımız aile terbiyesi büyüklerin yanında duman tütürmemize izin vermezdi.

Yeniden Eski İskele'ye dönelim; yapı birkaç kez onarımdan geçmiş ve her defasında yapıda birtakım değişiklikler yapılmıştır. Çeşitli dönemlerde çekilen fotoğraflar, özellikle, iskelenin halk arasında “kanat” olarak adlandırılan yan bölümlerinde oynamalar yapıldığını ortaya koymaktadır. Seksen beş yıllık bu yapının en özgün parçaları ikinci katta bulunan ve yirminci yüzyılın başlarına ait Türk çini sanatını belgeleyen değerli kaplamalardır. Yapı, üzerinde yapılan çeşitli değişikliklere karşın Milli Mimari Dönemi'nin İstanbul'daki örneklerinden biri olma özelliğini korumaktadır.

Şehremaneti Dairesi

Sırtınızı Eski İskele'ye verip karşıya baktığınızda restore edilmiş eski bir yapı görürsünüz. Bu, Terziyan adlı Ermeni bir mimarın, yapımına 1913 yılında başladığı Şehremaneti Dairesi, günümüz Türkçe'siyle Belediye Binası'dır.

Uzmanlara göre uzun bir süre küçük bir nahiye olarak kalan Kadıköy'ün gelişmesi, buraya vapurların işlemesiyle hızlanmıştır. 1869 yılında İstanbul Belediye Nizamnamesi yapılırken kent on dört daireye (yönetsel bölgeye) taksim edilmiş, Kadıköy de on üçüncü daire olarak şehremaneti (belediye) statüsüyle Üsküdar Sancağı'na bağlanmıştır. O zamana kadar Kadıköy'de sürekli belediye memurları ve temizlik işçileri bulunmuyor, arkalarında küfelerle dolaşan “özel” çöpçüler evlerden topladıkları çöpleri ücret karşılığında götürüp denize döküyorlardı. Şehremaneti kurulunca Kadıköy de at ya da eşekle çekilen çöp arabalarına kavuşmuş, toplanan çöpler uzun zaman önce Fikirtepe'de açılmış büyük taşocaklarına boşaltılmaya başlanınca, deniz de atık yeri olmaktan kurtulmuştu.

Kadıköy belediye binası.

Tubini Rıhtımı

Sultan Aziz dönemine rastlayan 1875 yılında 13. Daire Şehremaneti Başkanlığı'na ilk olarak Osman Hamdi Bey getirilmiş, onu önce Rıza Paşa'nın kethüdası Mustafa Yaver Bey (1876), sonra da Hacı Baha Bey (1877) izlemiştir. 1876 yılından kalan bir belgeye göre adı daha sonra Mühürdar'da bir sokağa verilen Yaver Bey'in şehreminliği döneminde Şehremaneti Meclisi şu üyelerden oluşuyordu: İzzet Efendi, Kırkor Efendi, Mösyö Stefanoviç, Mösyö Lorando, Mösyö Tubini, Mösyö Corpi, Rıza Efendi, Mösyö Dimitraki, Canik Ağa, Mösyö Ralli, Abacıbaşı Ligor Efendi. Bu adlara bakıldığında Meclis'in çoğunlukla gayrimüslimlerden, bu gayrimüslimlerin de bölgenin en varlıklılarından oluşturulduğu görülüyor. Bu adların bir bölümüne yolculuğumuz boyunca değineceğiz.

İstanbul Belediye Teşkilatı 1877 yılından sonra genişlemiş, bu çerçevede 1875 yılında on üçüncü daire olarak kabul edilen Kadıköy, on sekizinci daire olmuştur.

O yıllarda deniz bugünkü postane binasının önüne kadar

Tubini'ler ve Corpi'lerden bir grup.

geliyormuş. Mühürdar tarafına doğru devam eden rıhtıma, Galata'nın meşhur bankerlerinden Tubini'lerin adı verilmiş.

Rıhtımda yine Tubini'lere ait akaretler sıralanır, akaretlerin gerisindeki yola Tubini Çıkmağı denirmiş. Sultan III. Mustafa İskele Camii de deniz kenarındaymış. Bütün bu arazi sonradan doldurulmuş, geniş bir meydan kazanılarak ismine "Kumluk" denmiş. Yeri gelmişken Tubini ailesinden kısaca söz edelim.

Bir Levanten ailesi: Tubini'ler

Tubini'ler Ege Denizi'nde 1537 yılında Osmanlılar tarafından alınan Syros Adası'ndan gelmişlerdi. İstanbul'a gelince bugün Beyoğlu'nda konservatuvar olarak kullanılan eski yapıda bir süre akrabaları Nomico'larla birlikte oturmuşlar, daha sonra Tepebaşı'ndaki eski Amerika Birleşik Devletleri Sefareti'nin/Konsolosluğu'nun yanında bulunan İstanbul Kulübü'nün ikinci bloğuna taşınmışlardı. Baba Berrand

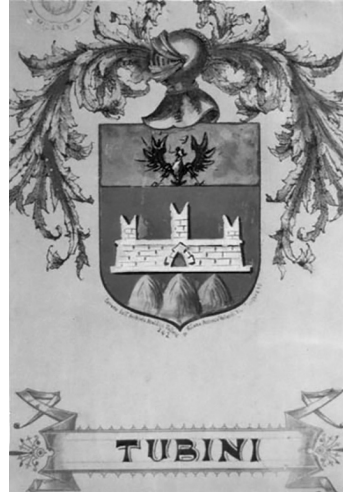
Bayan Rose Corpi.

Tubini, Galata'da bankerlik yaparken, oğlu da Beşiktaş'ta dört yüz kişinin çalıştığı büyük bir mobilya fabrikasını yönetiyormuş. Ailenin çok büyük bir serveti varmış. Tubini'ler Moda Burnu'nda büyük, ahşap, sarayı andıran bir malikâne yaptırmışlar. Bu görkemli yapı nedeniyle bir süre sonra Moda Burnu "Tubini Mahallesi" olarak

anılmış. Baba Tubini öldükten sonra ailenin mülkü damadı Nomico ile Belçika uyruklu Frederichi Tubini'nin mülkiyetlerine geçmiş. Nomico da Moda'da yedi çocuğunun hepsine birbirinin aynı yedi ev yaptırarak, bu semtte kendine bir "dükalık" kurmuş.

Zaman geçtikçe Nomico'ların mülkleri el değiştirmeye başlamış. Birini besteci, orkestra şefi, keman virtüözü Osman Zeki Üngör, birini gazeteci Zekeriya Sertel satın almış, birinde de siyaset adamı Selah Cimcoz kiracı olarak oturmuş. Hasene Hanım'la evli olan Selah Cimcoz'un çocuklarından biri eski cumhurbaşkanlarından Fahri Korutürk'ün eşi olan ressam Emel Korutürk'tür. Yukarıda sözünü ettiğim yedi evin yedisi de günümüze kalmamış, yıkılarak yerlerine beton apartmanlar dikilmiştir. Mühürdar Caddesi'nde bugün Sular İdaresi (İSKİ) olarak kullanılan yapının yerinde önceleri özgün mimari özelliklere sahip kâgir bir malikâne varmış, bu da Tubini'lere aitmiş. Sonradan İtalyan Kız Okulu olmuş, daha sonra yıkılarak yerine Sular İdaresi binası inşa edilmiş. Sular İdaresi'nin yanında bulunan ve bugün Kadıköy Uluslararası Topuluđu (KUT) adı altında yabancı ve Türk

Protestanlara hizmet veren küçük kilise de 1904 yılında Tubini'ler tarafından Katolikler için yaptırılmış. Aradan geçen yıllar içinde harap duruma düşen bu kilise yakın zamanda elden geçirilerek yeniden ibadete açılmıştır. Kilise ilk yapıldığı yıllarda geniş bir bahçeye ve papazın oturması için de bir eve sahipken, sonradan açılan yollar ve parsellemeler nedeniyle bahçesi küçülmüş, papazın evi de

Tubini'lerin arması.

yok olmuştur. Kiliseden Mühürdar kıyısına kadar olan, bugün Alkım Kitabevi'nin (eski Migros) ve otoparkın bulunduğu geniş arazinin bir bölümü bostan, bir bölümü de meyvelik olup tapusu Tubini'lerdeymiş. Ailenin mülkü ölümler nedeniyle parçalanmış, Moda Çayırı tarafını Lafontaine'ler ve Whittall'lar alarak malikâneler yaptırmışlar.

Tubini'lerin ve akrabaları olan Corpi'lerin Kadıköy'de başka mülkleri de varmış. Mühürdar sahil yolundan Moda Caddesi'ne çıkan Mühürdar Karakolu Sokak'taki evlerin çoğu bu ailelerinmiş. Mülkler yalnızca Anadolu yakasındaki-lerle sınırlı değilmiş. Örneğin, Tepebaşı'ndaki ABD Elçiliği'nin eski binası Tubini'lerin kış malikânesiymiş; bu görkemli yapıyı Ignazio Corpi sevgilisine armağan olarak yaptırmış fakat içinde oturmadan ölmüş.

Kadıköy Sular İdaresi'nin solundaki bina da Tubini'lerinmiş, bir ara Selah Cimcoz, Sabur Sami Bey, Yusufyan Biraderler, Hayik Alpkın, Tahsin Bey gibi Modalı entelektüeller bu binada Mühürdar Kulübü'nü kurmuşlar. Bu dar çevre

burada toplanır, sohbet edip briç oynarmış. Kulüp sonra, şekerci Hacı Bekir'in Kadıköy, Muvakkithane Caddesi'ndeki dükkânının üstüne taşınmış, 1935 yılında Moda Deniz Kulübü'nün kurulmasıyla buraya geçmiş.

İskele Meydanı

Hâlâ Kadıköy'de "Kumluk"tayız. Arkamızda iskele, önümüzde şehremaneti binası var. Binaya dikkatli bakınca Fatih Şehremaneti binasıyla arasında büyük benzerlik olduğunu görüyoruz. Bu da doğaldır, çünkü her ikisi de aynı mimarın, Yervant Terzian'ın eseridir. Bina insanı eskilerde kalan acılı yıllara götürüyor.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu mağlup olmuş, düşman orduları ülkenin her tarafını istila etmişlerdi. Şehremaneti binasının önüne İngilizler barakalar kurarak askerlerini yerleştirmişler. Çok geçmeden 22 Mayıs 1919 tarihinde Yunan ordusu da Anadolu'yu işgal etmek için İzmir'e çıkmıştı. Bu işgali protesto etmek amacıyla şehremaneti önünde kalabalık bir halk toplanmış, binanın balkonuna Hüseyin Suat Bey, Ahmet Kemal Bey, Fahrettin Hayri Bey, Münevver Saim ve Halide Edib (Adivar) hanımlar çıkarak heyecanlı konuşmalar yapmışlar, şiirler okumuşlar. Anadolu'da Milli Mücadele kazanılıp Yunan ordusu 9 Eylül 1922 günü İzmir'de yenildikten sonra Refet Paşa kumandasındaki Türk ordusunun İstanbul'a gelmek üzere olduğu haberi duyulmuş, bunun üzerine Kumluk'taki İngiliz birlikleri barakalarını sökerek Kadıköy'den ayrılmışlar.

Cumhuriyet'in ilanından yedi yıl sonra Atatürk çok partili bir devlet idaresini denemiş, 12 Ağustos 1930 tarihinde en yakın arkadaşı olan Fethi Okyar Bey'e Serbest Fırka'yı kurdurmuştu. Böylece Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısına bir

Kadıköy Şehremaneti binası.

muhalefet gücü çıkmış, halk arasında umulmadık derecede taraftar bulmuştu. Kadıköy Şehremaneti binasında ilk belediye seçimleri yapılacak, seçimlere Serbest Fırka'nın adayları da katılacaktı. Seçim günü İçerenköy, Bostancı ve civarından at, öküz arabalarına dolan seçmenler, “Yaşasın Serbest Fırka! Yaşasın Fethi Bey!” diye bağırarak büyük bir kalabalık halinde Bağdat Caddesi'nden geçip Kadıköy'e gelmişler. Şehremaneti binasının önündeki kumlukta iki partinin yandaşları birbirine girmiş, kafalar yarılmış, kollar kırılmış. Aynı olaylar İzmir'de de baş gösterince 17 Kasım 1930 günü

Serbest Fırka kapatılmış.

Kadıköy Şehremaneti binası ve Kumluk, böyle tarihsel olayların da tanığıdır.

Bina 1995 yılının Ocak-Ağustos ayları arasında büyük bir onarımdan geçti, içi modernleştirilerek bugünkü haline geldi. Görülmeye değer bir yapıdır.

Şimdi sırtımızı iskeleye verdikten sonra sola dönüp Moda'ya gitmek üzere Mühürdar sahil yoluna çıkabiliriz.